

บทที่ 3 ประวัติศาสตร์คืออะไร

ในบทที่ 1 และบทที่ 2 ได้กล่าวถึงวิธีการค้นหาความรู้ อีกทั้งวิธีการทางประวัติศาสตร์ และองค์ประกอบของงานทางประวัติศาสตร์ที่ดี แต่ยังไม่ได้กล่าวถึงลักษณะงานทางประวัติศาสตร์ว่าเป็นอย่างไร อุปมาอุปมัยก็คล้ายกับ ได้พูดถึงวิธีการสร้างบ้านว่าจะต้องใช้วัสดุอะไรบ้าง แต่ยังไม่แสดงให้เห็นเลยว่าที่เรียกว่าบ้านนั้นมีสภาพเป็นอย่างไร ด้วยเหตุนี้ในบทที่ 3 ซึ่งเป็นบทสุดท้ายของภาคที่ 1 จะเป็นเรื่องของคำว่า “ประวัติศาสตร์” โดยเฉพาะ

ความหมาย

ยังไม่เป็นที่ตกลงกันแน่ชัดว่า “ประวัติศาสตร์” ควรมีความหมายอย่างไร ตัวอย่างใด ด้วยเหตุนี้เมื่อกล่าวถึงความหมายของคำว่า “ประวัติศาสตร์” จึงมีท่านผู้รู้ทั้งหลายพยายามอธิบายถึงความหมายเท่าที่ท่านผู้นั้นจะมีทัศนคติอย่างไรต่อวิชาประวัติศาสตร์ คำจำกัดความของประวัติศาสตร์จึงมีมากพอ ๆ กับที่โลกผลิตนักประวัติศาสตร์ออกมาทีเดียว

ในที่นี้ขอแยกออกให้เห็นชัด 2 ทางด้วยกัน ทางแรกได้แก่ดูจากคำศัพท์ในภาษาต่าง ๆ ที่ใช้กัน และทางที่สองจากความหมายที่นักประวัติศาสตร์ที่สำคัญทั้งไทยและต่างประเทศได้เคยกล่าวไว้

1. จากคำศัพท์ที่ใช้ ตามความหมายข้อที่ 1 เราอาจให้ความหมายของวิชาประวัติศาสตร์ได้ดังนี้

1. ในภาษาไทย⁽¹⁾ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของประวัติศาสตร์ว่าเป็น “วิชาที่ว่าด้วยเหตุการณ์ที่เป็นมาหรือเรื่องราวของประเทศชาติเป็นต้นตามที่บันทึกไว้เป็นหลักฐาน”

2. ในภาษาอังกฤษ⁽²⁾ ตามพจนานุกรมของเว็บสเตอร์ ฉบับ New World กล่าวถึงความหมายของ History ไว้หลายประการดังนี้

ก. เรื่องราวที่เกิดขึ้นหรือเชื่อว่าได้เกิดขึ้น โดยเฉพาะที่ปรากฏในรูปแบบของการบอกเล่า บทละคร เรื่องราว และนิทาน

(1) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ, 2525) หน้า 503.

(2) Webster's New World of Dictionary of the American Language, 2nd ed. (1982).

(1) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ, 2525) หน้า 503.

(2) Webster's New World of Dictionary of the American Language, 2nd ed. (1982).

- ข. 1. เรื่องราวที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับชีวิต หรือการพัฒนาการของมนุษย์ ประเทศชาติ สถาบัน เป็นต้น
 2. เรื่องราวตามข้อ ข.1. ที่ได้มีการวิเคราะห์และอธิบายอย่างเป็นแบบตามลำดับเวลาที่เกิดขึ้น
- ค. เหตุการณ์ในอดีตที่ได้มีการจดบันทึก
- ง. วิชาที่ว่าด้วยเรื่องราวของอดีตอย่างเป็นระบบ ซึ่งได้แก่ การจดบันทึก การวิพากษ์วิจารณ์ การแสดงความต่อเนื่อง และการนำเสนอสิ่งที่ค้นพบออกเป็นลายลักษณ์อักษร
- จ. ....
- ฉ. เรื่องราวในอดีต
- ช. เรื่องราวที่สำคัญที่ควรค่าแก่การบันทึก
- ซ. ....

3. ในภาษาเยอรมัน⁽³⁾ คำว่าประวัติศาสตร์ในภาษาเยอรมันตรงกับคำว่า Geschichte (เกชชเตอ) คำนี้มาจากคำกริยา Geschehen (เกเซเฮน) ซึ่งมีความหมายว่า “เกิดขึ้น” เกชชเตอ หรือประวัติศาสตร์ ตามความคิดของชาวเยอรมัน จึงหมายถึง “สิ่งที่เกิดขึ้น” แล้ว

4. ในภาษากรีก⁽⁴⁾ เฮโรโดตัสเป็นบุคคลแรกที่ใช้คำว่า Historia ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นรากศัพท์ของคำว่าประวัติศาสตร์ในภาษาตะวันตกเกือบทุกภาษา เช่น ละติน สเปน ฝรั่งเศส ฯลฯ มีความหมายว่า “การค้นคว้า” หรือ “การสอบสวน”

2. นักประวัติศาสตร์ให้คำจำกัดความ

1. อี เอช คาร์⁽⁵⁾ กล่าวไว้ในหนังสือ “What is History?” ของเขาว่า “ประวัติศาสตร์นั้นก็คือกระบวนการอันต่อเนื่องของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักประวัติศาสตร์กับข้อมูลของเขา ประวัติศาสตร์คือบทสนทนา อันไม่มีที่สิ้นสุดระหว่างปัจจุบันกับอดีต”

2. หลุยส์ กอตส์ชอลค์⁽⁶⁾ กล่าวถึงประวัติศาสตร์ว่า “เรื่องราวของมนุษย์ (ในอดีต) ที่กล่าวตามลำดับเวลา”

(3) Louis Gottschalk, *Understanding History: A Primer of Historical Method*, (New York, 1950) p.41.

(4) อี.ซี. แมคคอกเลย์, *เฮโรโดตัส*, แปลโดย ชำนาญ อินทุโสภณ (กรุงเทพฯ, 2515) แดงการณีสำนึกพิมพ์, หน้า (1).

(5) อี.เอช.คาร์, *ประวัติศาสตร์คืออะไร*, แปลโดย ชาติชาย วัฒนานนท์ (กรุงเทพฯ, 2525) หน้า 23.

(6) Louis Gottschalk, *Loc. cit.*,

3. โรเบิร์ต วี แดเนียลส์⁽⁷⁾ กล่าวว่า “ประวัติศาสตร์ก็คือภาพที่บันทึกความทรงจำในอดีตที่มีค่าของมนุษย์”

4. โรเบิร์ต โจนส์ ซาเฟอร์⁽⁸⁾ กล่าวถึงความหมายของประวัติศาสตร์หลายประการ ดังนี้

1. เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาแล้วในอดีต
2. เหตุการณ์ในอดีตที่ได้มีการจดบันทึกไว้
3. ผลงานการจดบันทึกเรื่องราวในอดีตของนักประวัติศาสตร์อย่างเป็นระบบ อันได้แก่การเก็บรวบรวมข้อมูล ประเมินความสำคัญของข้อมูล และนำเสนอบทวิเคราะห์

5. อาร์ จี คอลลิงวูด⁽⁹⁾ กล่าวว่า “ประวัติศาสตร์ก็คือขบวนการแห่งการค้นหา เมื่อพบแล้วให้แสดงสิ่งที่พบออกมา”

6. แฮร์รี เอลเมอร์ บาร์นส์⁽¹⁰⁾ กล่าวว่า “ประวัติศาสตร์” มีความหมาย 2 ประการด้วยกัน ได้แก่

1. เหตุการณ์ในอดีตทั้งหมดของมนุษย์
2. บันทึกของเหตุการณ์ในอดีตของมนุษย์

7. เจมส์ ฮาร์วีย์ โรบินสัน⁽¹¹⁾ กล่าวว่า ประวัติศาสตร์เป็น “ทุกสิ่งซึ่งเรารู้เกี่ยวกับทุกสิ่งที่มีมนุษย์ได้ทำ ได้คิด ได้หวัง หรือได้รู้สึก”

8. ขจร สุขพานิช⁽¹²⁾ กล่าวถึงประวัติศาสตร์ว่า “เป็นเรื่องราวของคนที่มีการจดบันทึกไว้”

---

(7) Robert V. Daniels, *op.cit.*, p.3.

(8) Robert Jones Shafer, *op.cit.*, pp.2-3.

(9) R.G. Collingwood, *op.cit.*, p.9.

(10) Harry Elmer Barnes, *A History of Historical Writing*, (New York, 1963) p. 3

(11) อังโน แฟรงค์ จี วิลลิสตัน, “ขอบเขตและความมุ่งหมายของประวัติศาสตร์,” *ปรัชญาประวัติศาสตร์*, หน้า 194.

(12) ขจร สุขพานิช, “ประวัติศาสตร์และวิธีศึกษา,” *ประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 1600-2310*, (กรุงเทพฯ, 2521) หน้า 30.

9. พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ⁽¹³⁾ กล่าวว่า “ประวัติศาสตร์ คือ เรื่องราวด้วยความ เป็นไปของมนุษย์” ซึ่งประกอบด้วยลักษณะ 2 อย่าง คือ

1. เป็นเรื่องที่ยังเกิดขึ้นและเสร็จสิ้นไปแล้ว
2. เป็นความจริงหรือมีหลักฐานพิสูจน์ให้เห็นเป็นความจริงและสามารถจะ รวบรวมให้ต่อเนื่องกันได้ และ

1. เป็นรายงานแสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าของมนุษยชาติทุก ๆ ทาง เช่น ในทางศาสนา จารีตประเพณี เศรษฐกิจ การปกครอง และการศึกษา

2. กล่าวถึงความก้าวหน้าของมนุษย์ทั่วไป ที่มีชีวิตอยู่ในสมาคม โดยเป็นเรื่อง ของสมาคม ไม่ใช่เป็นแต่เรื่องของบุคคลสำคัญ ๆ เท่านั้น

3. กล่าวถึงเหตุการณ์ทุกอย่าง และข้อความจริงที่เกิดขึ้นโดยสม่ำเสมอ หรือ เกิดขึ้นเป็นนิตย์ ซึ่งเรียกในภาษาอังกฤษว่า Regular Facts ไม่เฉพาะแต่เหตุการณ์สำคัญหรือ เหตุการณ์พิเศษเท่านั้น

4. กล่าวถึงเหตุการณ์โดยลักษณะไม่ใช่โดยลำดับวันเดือนปีที่เกิดขึ้น เช่นถ้าจะ กล่าวถึงการสงครามเรื่องหนึ่ง ก็ต้องกล่าวไปให้ตลอดลักษณะ ไม่ใช่เอาเรื่องอื่นไปแทรกลง

10. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ⁽¹⁴⁾ กล่าวไว้ว่า “ประวัติศาสตร์เป็นความพยายามที่จะทำ ความเข้าใจกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ทุกด้าน”

11. แคมสุข นุ่มนนท์⁽¹⁵⁾ กล่าวไว้ว่า “ประวัติศาสตร์ หมายถึง การไต่สวนเข้าไปให้ รู้ถึงความจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษยชาติที่เกิดขึ้นในช่วงใดช่วงหนึ่งของอดีต ฉะนั้น ประวัติศาสตร์จึงเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสังคมมนุษย์ ความเปลี่ยนแปลงของสังคม ความคิด ที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ในสังคมและสถานเหตุการณ์ที่ส่งเสริม หรือขัดขวางวิวัฒนาการ ของสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งวิชาประวัติศาสตร์มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของสังคม มนุษย์ทุกคน”

---

(13) วิจิตรวาทการ, พลตรี หลวง, *ปาฐกถาประวัติศาสตร์*, หน้า 2, 4.

(14) ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บทกล่าวนำ “ประวัติศาสตร์และปรัชญาประวัติศาสตร์,” *ปรัชญาประวัติ- ศาสตร์*, หน้า 13.

(15) แคมสุข นุ่มนนท์, “ประวัติศาสตร์,” *วิทยาศาสตร์สังคม*, (กรุงเทพฯ, 2517) หน้า 239.

12. จิตร ภูมิศักดิ์⁽¹⁶⁾ กล่าวไว้ว่า “โดยที่แท้จริง วิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยความชัดเจนในการต่อสู้ทางสังคมของมนุษย์ ซึ่งวิชานี้เสมือนตัวอย่างของการต่อสู้ทางสังคมแห่งชีวิตของชนรุ่นหลัง การศึกษาประวัติศาสตร์จึงเป็นหัวใจแห่งการศึกษาความเป็นมาของสังคม เป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะไขไปสู่การปฏิบัติอันถูกต้อง”

13. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็นพระบิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์ไทย⁽¹⁷⁾ แม้พระองค์ท่านจะไม่เคยแสดงความหมายของวิชาประวัติศาสตร์อย่างตรง ๆ⁽¹⁸⁾ แต่ได้ทรงพระนิพนธ์ถึงหลักการของประวัติศาสตร์ไว้ว่า “แม้จะเอากาลกำหนดตั้งเป็นหลักที่จะลำดับก่อนและหลังกัน มีข้อที่ต้องถือเป็นหลัก 3 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 เกิดเหตุการณ์อย่างไร ส่วนที่ 2 ทำไมจึงเกิดเหตุการณ์อย่างนั้น ส่วนที่ 3 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ผลอย่างไร อันนี้เป็นหลักของประวัติศาสตร์ เพราะประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยตัวอย่าง”⁽¹⁹⁾

จากที่ได้ยกความหมายของ “ประวัติศาสตร์” มาไว้ข้างต้น พอจะมองเห็นได้ว่า ความหมายของวิชาประวัติศาสตร์มีอยู่มากมาย แต่ก็พอจะประมวลความออกมาอย่างเป็นกลาง ๆ ได้ดังนี้คือ “การไต่สวนให้รู้ถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในช่วงใดช่วงหนึ่งของอดีต ทั้งนี้ด้วยการร่วมมือกับศาสตร์ในสาขาวิชาอื่น ๆ เช่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา โบราณคดี รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ปรัชญา เทววิทยา ดรรกวิทยา ภาษาศาสตร์ เป็นต้น”⁽²⁰⁾

---

(16) อังโน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี, *ประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทย*. บทกล่าวนำ หน้า 1.

(17) กอบแก้ว สุวรรณทัต – เพ็ชร, “การศึกษาประวัติศาสตร์ของสกุลดำรงราชานุภาพ,” *ประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทย*, หน้า 28–29. และดูความเห็นในเรื่องฐานะของพระบิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์ไทยใน สุกฤษณ์ ศิวรักษ์, “สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงฯ กับสกุลประวัติศาสตร์ดำรงราชานุภาพ,” *รวมบทความประวัติศาสตร์*, 1 (กรกฎาคม 2523) 23–51.

(18) กอบแก้ว สุวรรณทัต – เพ็ชร, *อ้างแล้ว*, หน้า 35. และนิธิ เอียวศรีวงศ์, “สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กับอาร์โนลด์ ทอยบี,” *ประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทย*, หน้า 208.

(19) อังโน สมเกียรติ วันทะนะ, *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยสมัยใหม่*, (กรุงเทพฯ, 2527) หน้า 94–95.

(20) คู สืบแสง พรหมบุญ, *ประวัติศาสตร์ทั่วไป*, (กรุงเทพฯ, 2522) หน้า 5–7.

จารึก จดหมายเหตุ ตำนาน พงศาวดาร และวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์

เมื่อกล่าวถึงความหมายของประวัติศาสตร์ทำให้นักถึงงานที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับประวัติศาสตร์บางชนิด เช่น จารึก จดหมายเหตุ ตำนาน พงศาวดาร และวรรณคดีอิงประวัติศาสตร์ ซึ่งอาจทำให้เกิดความสับสนไปได้ ในที่นี้จึงจะกล่าวถึงลักษณะของงานเหล่านั้นไว้พอเป็นแนวทางต่อไป

จารึก จดหมายเหตุ ตำนาน พงศาวดาร วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ และงานอื่น ๆ ที่มีลักษณะอิงประวัติศาสตร์ เช่น นิยายอิงประวัติศาสตร์ เป็นต้น ถ้ายึดกับความหมายของวิชาประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่างานเหล่านี้มีลักษณะที่แตกต่างออกไปจากวิชาประวัติศาสตร์อย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นในด้านเนื้อหา จุดมุ่งหมาย ตลอดจนวิธีการ จึงไม่อาจเรียกได้ว่างานดังกล่าวเป็นประวัติศาสตร์ตามความหมายปัจจุบัน

1. จารึก ถือได้ว่าเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ประเภทแรกที่เกิดขึ้นบนแผ่นดินไทย ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 คือนับจากอาณาจักรทวารวดีจนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น จึงค่อยเสื่อมความนิยมไป⁽²¹⁾ จารึกเหล่านี้รุ่นแรก ๆ ใช้ภาษาอินเดียและภาษามคธเป็นภาษาเขียน มาจารึกเป็นภาษาไทยเพิ่มอีกภาษาหนึ่งในสมัยพ่อขุนรามคำแหง

จารึกมีความหมายหลายประการ ตามความหมายที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 เป็นคำกริยา หมายถึง “เขียนรอยลึกเป็นตัวอักษรบนแผ่นศิลาหรือโลหะ”⁽²²⁾ แต่ในทางประวัติศาสตร์หมายถึง

“เอกสารหรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชนิดหนึ่ง ซึ่งบันทึกเรื่องราว เหตุการณ์ ความเชื่อ คำสอน พฤติกรรมของสมาชิกของสังคมลงไว้บนแผ่นศิลาหรือวัสดุใดที่คงทนถาวร เพื่อให้สิ่งซึ่งบันทึกไว้นั้นคงอยู่แสดงสิ่งที่เจ้าของจารึกต้องการต่ออะไรหรือต่อผู้ใด แม้เมื่อเจ้าของจารึกล่วงลับไปแล้ว นานเท่าอายุของจารึกเอง นอกจากมีค่าเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์แล้ว จารึกยังอาจจัดเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์สกุลแรกซึ่งจดเรื่องราวร่วมสมัย หรืออดีตอันใกล้ของเจ้าของจารึกในระยะเวลาต่อเนื่องกัน”⁽²³⁾ เช่น จารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นต้น

(21) จารึกที่พบแบ่งเป็น จารึกทวารวดี จารึกศรีวิชัย จารึกกัมพูชา จารึกหริภุญชัย จารึกสุโขทัย จารึกลานนาไทยและจารึกศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ดู นาฏวิภา ชลิดานนท์, *อ้างแล้ว*, หน้า 23-17. และ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย*, หน้า 40-45.

(22) *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525*, หน้า 225.

(23) นาฏวิภา ชลิดานนท์, *อ้างแล้ว*, หน้า 17.

2. จดหมายเหตุ ตามความหมายที่บัญญัติไว้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525⁽²⁴⁾ มีความหมายว่า “(1) หนังสือบอกข่าวคราวที่เป็นไป (2) รายงานหรือบันทึก เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น (3) เอกสารที่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจหรือเอกชนผลิตขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักฐานและเครื่องมือในการปฏิบัติงาน ส่วนสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา-ดำรงราชานุภาพทรงประทานความหมายว่า “เป็นจดเรื่องราวที่มีขึ้น อาจเป็นเรื่องอะไรก็ได้ แต่เพราะเหตุที่เกิดขึ้นนั้นต้องจดจำว่าเกิดเมื่อไร”⁽²⁵⁾ ส่วน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ กล่าวว่า “หมายถึงเรื่องราวหรือผลการรายงาน คำนี้ใช้กับการรายงานเรื่องราวอย่างสั้น ๆ ในเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งโดยเฉพาะ โดยปรกติมักเกี่ยวกับเรื่องของสงคราม”⁽²⁶⁾

โดยสรุป จดหมายเหตุก็คือ บันทึกส่วนตัวของใครคนใดคนหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นนักเดินทาง ราชทูตจากต่างสำนัก จดหมายติดต่อบรรดาราชสำนักต่อราชสำนักและจดหมายเหตุชาวพื้นเมือง ฯลฯ บันทึกเรื่องราวที่ได้พบเห็นในระหว่างการเดินทาง หรือขณะปฏิบัติหน้าที่หลัก ที่ตนได้รับมอบหมายมา⁽²⁷⁾ เช่นจดหมายเหตุวันลิต จดหมายเหตุของหลวง จดหมายเหตุโหร ฯลฯ

3. ตำนาน ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525⁽²⁸⁾ ให้ความหมายไว้ว่า “(1) เรื่องแสดงกิจการอันมีมาแล้วแต่ปางหลัง (2) เรื่องราวมนานที่เล่ากันสืบ ๆ มา” นิธิ เอียวศรีวงศ์ ให้ความหมายของตำนานไว้ว่า “ได้แก่เรื่องราวหรือประวัติความเป็นมาของเมือง ปุชนียสถาน บุคคลสำคัญ ปุชนียวัตถุที่สืบทอดต่อกันมา ทั้งโดยการจดจำบอกเล่า และรวบรวม เรียบเรียงขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร”⁽²⁹⁾ นาฏวิภา ชลิตานนท์⁽³⁰⁾ กล่าวว่า “...อาจสรุปคำจำกัดความของตำนานไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. ตำนาน คือ นิทานพื้นบ้าน ซึ่งรวมหมายถึงนิทานปรัมปรา นิทานท้องถิ่นและ เทพนิยาย...

(24) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. หน้า 210.

(25) อ่างในประสิทธิ์ ภาพยนตร์กลอน, *วรรณกรรมประวัติศาสตร์*. (กรุงเทพฯ, 2523) หน้า 1.

(26) Chamvit Kasetsiri, *The Rise of Ayudhaya: A History of Siam in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*. (Kuala Lumpur, 1976), p.1.

(27) ดู นิธิ เอียวศรีวงศ์, *หลักฐาน*. หน้า 45-63.

(28) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. หน้า 343.

(29) นิธิ เอียวศรีวงศ์, *อ่างแล้ว*. หน้า 63.

(30) นาฏวิภา ชลิตานนท์, *อ่างแล้ว*. หน้า 107-120.

2. ตำนาน คือ งานบันทึกประวัติศาสตร์ศาสนา อันเกิดจากความเชื่อและศรัทธา ความหวังและความกลัวที่จะรักษาระบบความเชื่อ อุดมคติ และสัญลักษณ์ของพุทธศาสนาไว้ มีความหวัง ความกลัว และความเชื่อ ... คือ ความหวังเรื่องโลกพระศรีอารีย์ ความกลัวชีวิต หลังความตาย ความตื่นตระหนกกับความเสื่อมและการอันตรธานของศาสนาพระโคตม ซึ่งเชื่อกันว่าจะคงอยู่เพียง 5,000 ปี หลังจากปรินิพพาน...

3. ตำนาน คือ บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับบ้านเมือง กษัตริย์ราชวงศ์ เหตุการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับมนุษย์และสังคมในอดีต ทั้งเหตุการณ์ที่เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์”

โดยสรุป ตำนานเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่อีกชนิดหนึ่ง ถือกำเนิดในราวพุทธศตวรรษที่ 20 สถานที่ของตำนาน “ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวของถิ่นฐานในภาคเหนือของไทย ก่อนหน้าอาณาจักรสุโขทัย ลานนาไทย และอยุธยา”⁽³¹⁾ เนื้อเรื่องเป็นทั้งที่เกี่ยวกับความเชื่อของศาสนา เริ่มต้นจากประวัติศาสตร์ของพระพุทธเจ้าในชาติต่าง ๆ มาจนถึงปัจจุบันและต่อไปในอนาคตจนถึง พ.ศ. 5000 รวมทั้งในเรื่องราวภายในราชสำนักที่เกี่ยวกับศาสนา ส่วนลักษณะของตำนานเป็นทั้งที่เล่าต่อ ๆ กันมา และที่จดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ตัวอย่างก็มี เช่น ตำนานมูลศาสนา เป็นต้น

4. พงศาวดาร เป็นงานทางประวัติศาสตร์เกิดขึ้นภายหลังจากการเสื่อมของการเขียนแบบตำนาน คือในราวพุทธศตวรรษที่ 23 ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2200-2231) ซึ่งเป็นผลมาจากการคบค้าสมาคมกับชาวต่างประเทศโดยเฉพาะชาวยุโรป ประกอบกับบทบาทของศาสนาอ่อนลง นักบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จึงเปลี่ยนจากเขียนประวัติศาสตร์เพื่อศาสนามาเป็นเขียนเพื่อราชสำนัก ผู้จดบันทึกก็เปลี่ยนไปจากพระมาเป็นข้าราชการโดยเฉพาะบรรดาโหราจารย์ ภาษาที่ใช้ก็เปลี่ยนจากภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาของศาสนาเป็นภาษาไทย พงศาวดารนับว่าเป็นงานที่ใกล้เคียงกับงานที่เรียกว่า ประวัติศาสตร์มากที่สุดในงานทั้งหมดที่กล่าวมา

---

(31) เดวิด เค ้วยอาจ, “การเขียนประวัติศาสตร์ไทยแบบตำนานและพงศาวดาร,” แปลโดย อานันท์ กาญจนพันธุ์, *วารสารธรรมศาสตร์*, 6 : 1 (มิถุนายน-กันยายน 2519), 3.

พงศาวดารมีความหมายแตกต่างกันข้ามกับตำนาน ในขณะที่ตำนานเป็นเรื่องราวของศาสนา และมีการบันทึกถวายพระนามขององค์พระมหากษัตริย์ที่เข้ามามีส่วนช่วยทำนุบำรุงศาสนาอยู่บ้าง ในทางกลับกันพงศาวดารเป็นเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ตลอดจนบุคคลภายในราชสำนักเป็นสำคัญ ทั้งนี้จะเห็นได้จากความหมายของคำว่าพงศาวดารที่บัญญัติไว้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525⁽³²⁾ ที่ว่าเป็น “เรื่องราวของเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับประเทศชาติ หรือพระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขของประเทศชาตินั้น”

นอกจากนี้ นายสุกิจ นิมมานเหมินทร์⁽³³⁾ ยังได้ให้ความหมายของพงศาวดารสอดคล้องกับพจนานุกรมฉบับดังกล่าวไว้ว่า

“แผลงมาจากคำว่า “วงศ์” สมทบกับคำว่า “อวตาร” และคำ “อวตาร” นี้ หากปรากฏในที่ใดแล้วย่อมแสดงว่าต้องมีอะไรเกี่ยวกับการแบ่งภาคของพระเป็นเจ้ามาจุติปฏิสนธิในมนุษยโลกของเรานี้ ... ดังนั้นอะไร ๆ ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของประเทศไทยนี้ ... ก็มักเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพระราชกิจจานุกิจ พระราชกรณียกิจ และเหตุการณ์อื่น ๆ รอบ ๆ องค์พระราชฯ มากกว่าที่จะเกี่ยวกับประชาชนคนไทยอันเป็นแค่เพียงพลกนิกรของท่านเท่านั้น”

พงศาวดารที่สำคัญ ๆ ก็มีอย่างเช่น พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ และพระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ เป็นต้น

5. **วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์** ได้แก่งานประพันธ์ประเภทหนึ่งที่เป็นได้ทั้งงานร้อยแก้ว และร้อยกรอง ถึงแม้จะมีคำว่าประวัติศาสตร์เสริมเข้ามาด้วย ก็ไม่ได้ทำให้ลักษณะและจุดมุ่งหมายดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรมากนัก นอกจากจะทำให้ดูเหมือนเป็นเรื่องจริงขึ้นมากกว่าวรรณกรรมธรรมดาอื่น ๆ เท่านั้น

ลักษณะและจุดมุ่งหมายที่สำคัญของวรรณกรรม ได้แก่⁽³⁴⁾

1. เป็นงานประพันธ์ที่มีคุณค่าในด้านศิลปะแห่งการใช้ถ้อยคำ
2. มีเนื้อเรื่องที่สร้างขึ้นจากจินตนาการ มิใช่การบรรยายข้อเท็จจริง

(32) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, หน้า 563.

(33) สุกิจ นิมมานเหมินทร์, “การใช้และความสามารถที่จะใช้ประวัติศาสตร์ในประเทศไทย,” *ปรัชญาประวัติศาสตร์*, หน้า 210-211.

(34) อ่างใน เสริมจิตร สิงหนเสนี, *ความรู้เบื้องต้นในเรื่องวรรณคดีอังกฤษและวรรณคดีอเมริกัน*, (กรุงเทพฯ, 2518), หน้า 4. ดูเพิ่มเติม วิเศษ วิเชียร, *ประวัติศาสตร์คืออะไร*, (กรุงเทพฯ, 2523) หน้า 33-34.

3. ทำให้ผู้อื่นหรือผู้ฟังรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่น่าเกิดขึ้นได้ในชีวิตจริง
  4. ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดมโนภาพเกินออกไปจากที่พรรณนาไว้ในบทประพันธ์
- งานประพันธ์ประเภทนี้ก็มี อย่างเช่น สงครามและสันติภาพ ของ ลิโอ ตอลสตอย และสี่แผ่นดิน ของ หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นต้น

โดยสรุป พอกล่าวได้ว่า

1. จารีกแตกต่างจากประวัติศาสตร์ เพราะจารีก⁽³⁵⁾

1. ไม่มีการตีความข้อมูล หรือพยายามเอาใจให้เข้าไปถึงแก่นแท้ของเหตุการณ์ หากแต่เป็นเพียงการบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งได้มาจากประสบการณ์โดยตรงของผู้บันทึกเท่านั้น”

2. นิยมบันทึกเรื่องใกล้ตัวมากกว่า
3. นิยมแทรกลักษณะของอิทธิปาฏิหาริย์และความเชื่อทางศาสนาลง

2. จดหมายเหตุแตกต่างจากประวัติศาสตร์ เพราะ

1. เป็นเพียงรายงานสั้น ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความทรงจำเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องเท่านั้น

2. โดยปรกติบันทึกในรูปจดหมายเหตุไม่เป็นที่เปิดเผยต่อสาธารณชน

3. ดำเนินแตกต่างจากประวัติศาสตร์ เพราะดำเนิน⁽³⁶⁾

1. เน้นเรื่องราวของศาสนา โดยมีราชสำนักเข้ามาเป็นส่วนประกอบ
2. ข้อมูลที่นำมาใช้ส่วนใหญ่มาจากคำบอกเล่า และมักเป็นข้อมูลที่เกิดจากความเชื่อและศรัทธา

3. การบรรยายนิยมใช้ภาษาที่สละสลวยตามอย่างภาษาในวรรณคดี

4. บันทึกเหตุการณ์ตามลำดับเวลาเกิดก่อนหลังอย่างเคร่งครัด

4. พงศาวดารแตกต่างจากประวัติศาสตร์ เพราะพงศาวดาร⁽³⁷⁾

1. เป็นเรื่องของบุคคลชั้นสูงและเพื่อบุคคลชั้นสูงเท่านั้น โดยมีมุ่งพระราชประวัติและการลำดับราชตระกูล

(35) รายละเอียดดู นาฏวิภา ชลิตานนท์, อ้างแล้ว, หน้า 102-104.

(36) รายละเอียดดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 189-211.

(37) รายละเอียดดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 271-292.

2. เป็นงานที่รวบรวมข้อเท็จจริงในลักษณะที่ต่อเนื่องกันตามเวลา
  3. เชื่อในเรื่องอภินิหารีย์ดังเช่นตำนาน
  4. ส่วนใหญ่ใช้สำนวนและภาษาของวรรณคดีเป็นภาษาเขียนเช่นเดียวกับการเขียนแบบตำนาน
  5. นิยมเรื่องใกล้ตัวมากกว่าที่จะศึกษาหรือค้นหาแนวความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ในส่วนรวม
5. วรรณกรรม⁽³⁸⁾ เชิงประวัติศาสตร์แตกต่างจากประวัติศาสตร์ เพราะวรรณกรรมหรือวรรณคดี

1. มุ่งสร้างจินตนาการ อารมณ์มากกว่าชำระไว้ซึ่งความจริง
2. เน้นความไพเราะของภาษามากกว่า

นอกจากนี้ก็ยังมียุคประจำปีหรือบันทึกความทรงจำ⁽³⁹⁾ ซึ่งเข้าข่ายงานในลักษณะจารึกหรือจดหมายเหตุ มากกว่าที่จะเป็นงานทางประวัติศาสตร์
ประวัติศาสตร์เกิดมาได้อย่างไร

โดยทั่ว ๆ ไปเมื่อถามว่า ประวัติศาสตร์เกิดขึ้นมาเมื่อไร คนส่วนใหญ่ซึ่งรวมทั้งนักชาตินิยมและผู้มีความเชื่อและศรัทธาในศาสนา⁽⁴⁰⁾ ก็จะตอบว่า เกิดมาตั้งแต่เมื่อโลกมีกำเนิดจะด้วยพระเจ้าเป็นเจ้าของผู้สร้าง หรือด้วยการรวมตัวของมวลสารต่าง ๆ และเมื่อเย็นตัวจนเกิดเป็นโลกก็ตาม นั้นหมายความว่าเมื่อมีโลกก็ย่อมเกิดประวัติศาสตร์ขึ้นมาแล้ว คำตอบเช่นนั้นอาจจะกินความกว้างเกินไปและไม่ถูกต้องนัก จะเป็นประวัติศาสตร์ได้หรือประวัติศาสตร์จะเกิดขึ้นได้นั้น อย่างน้อยจะต้องมีเหตุการณ์หนึ่งเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นมาก่อน โดยเหตุการณ์นั้นต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับมนุษย์ที่มีบทบาทในสังคมหรือเป็นตัวอย่างตัวแทนพฤติกรรมหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ความคิด จากนั้นต้องมีการจดบันทึกเหตุการณ์นั้น ๆ ลงเป็นลายลักษณ์อักษรตามสมัยนิยม และสุดท้ายต้องมีการตีความหมายเหตุการณ์นั้น ๆ เพื่อค้นหาความหมายที่แท้จริงที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมนั้น ๆ ผังคำกล่าวของ ปิยนาด บุณนาค⁽⁴¹⁾ ที่ว่า

(38) วรรณกรรม หมายถึง งานหนังสือทั้งหมด ส่วนวรรณคดีหมายถึง หนังสือที่ได้รับการยกย่องว่าแต่งดี พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. หน้า 732.

(39) นิธิ เอียวศรีวงศ์, *อ้างแล้ว*, หน้า 77-78.

(40) ดู เขียน ชีววิทย์, *วิวัฒนาการการปกครองของจีน*. (กรุงเทพฯ, 2517) หน้า 1-3.

(41) ปิยนาด บุณนาค, *อ้างแล้ว*, หน้า 64-65.

“ประวัติศาสตร์จะเกิดขึ้นได้ด้วยปัจจัยดังนี้

ขั้นแรก ต้องมีเหตุการณ์หรือพฤติกรรมของมนุษย์เกิดขึ้น ซึ่งมีมากและเกิดขึ้นตลอดเวลา

ขั้นที่ 2 เนื่องจากเหตุการณ์หรือพฤติกรรมนั้นมักถูกกลืน ซึ่งต้องมีผู้บันทึก ผู้สังเกต และผู้จดจำและสิ่งที่บันทึกจะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์

ขั้นที่ 3 เมื่อเกิดหลักฐานแล้ว เป็นหน้าที่ของนักประวัติศาสตร์ที่จะต้องรวบรวม ตรวจสอบ พิเคราะห์ไตร่ตรอง และเรียบเรียงขึ้นตามความจำและความเข้าใจ”

ลักษณะการมองประวัติศาสตร์

ถึงแม้ว่าประวัติศาสตร์จะเกิดและแพร่หลายเป็นที่รู้จักทั่วไปเป็นเวลากว่า 2,000 ปี และมีนักประวัติศาสตร์ที่สำคัญหลายคน มีผลงานทางประวัติศาสตร์เขียนออกมาให้อ่านหลายพันเล่ม และหลาย ๆ เรื่อง แต่เมื่อมองถึงลักษณะการมองประวัติศาสตร์ อันหมายถึง วิธีการมองอดีตของนักประวัติศาสตร์แต่ละคนนั้น เราย่อมแบ่งได้ออกเป็นลักษณะที่เด่นชัด 3 ประเภทด้วยกัน ได้แก่

1. การมองอดีตอย่างชื่นชม หรือที่เรียกว่าการมองอย่างผู้หลงใหลในอดีต ได้แก่ผลงานประเภทยกย่องเหตุการณ์ในอดีตว่าเป็นสิ่งที่พร้อมไปทุกอย่าง เหมาะสมแก่การนำมาเป็นตัวอย่างหรือแบบอย่างเพื่อการปฏิบัติตาม ตัวอย่างก็มีอย่างเช่นผลงานของนักประวัติศาสตร์สมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ ที่ยกย่องสภาพความเป็นไปของกรีกโรมันว่าเป็นยุคที่มีความเจริญในทุก ๆ ด้าน หรือผลงานของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ที่ท่านมองว่า สมัยสุโขทัยเป็นยุคที่ดีพร้อมไปทุกอย่างไม่ว่าจะในด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม เป็นต้นว่าเมื่อกล่าวถึงระบบทาส ไพร่ของไทย แทนที่จะเห็นว่าเป็นระบบสังคมที่ยุติธรรม ท่านกลับกล่าวว่า “เป็นระบบการปกครองแบบเทวดาปกครองสัตว์”⁽⁴²⁾ หรือเมื่อกล่าวถึงสถาปัตยกรรมของสุโขทัย ท่านกล่าวด้วยความพิติยินดีว่า

“เมื่อเราพิจารณาดูถาวรวัตถุที่พ่อขุนรามคำแหงสร้างจะเห็นว่า ทำได้อย่างแปลกประหลาดมหัศจรรย์ เช่น วัดศรีชุม ซึ่งเป็นตึกใหญ่มหึมา ฝาผนังหน้าจรมีช่องในฝาผนังให้คนเดินจากข้างล่างถึงข้างบนได้ ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นวัตถุอันใดทำได้ถึงปานนั้น สุโขทัย

---

(42) อ่างใน อัจฉราพร กมฺุฑย์สมัย, “แนวการเขียนประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ,” *ประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทย*, หน้า 282.

เป็นเมืองของขอม ถาวรวัตถุที่ขอมสร้างไว้ก็เป็นแต่รูปปรางค์ พอขุนรามคำแหงได้ทรง
คิดแบบก่อสร้างใหม่เป็นแบบของไทย ดังจะเห็นตัวอย่างคือเจดีย์ใหญ่วัดมหาธาตุ ซึ่ง
ตั้งอยู่ในท่ามกลางพระนครก็บริหารแบบสี่เหลี่ยมสูงใหญ่ เช่นที่วัดชุม ซึ่งเป็นแบบที่แปลก
และไม่มีใครเหมือน”(43)

หรือการตีความในประโยคที่เป็นที่รู้จักกันว่า “สุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว... ใครใคร่ค้า
ม้าค้า ใครใคร่ค้าวัว ค้าควาย ค้า” เป็นต้น

2. การมองอดีตอย่างดูถูกเหยียดหยาม ได้แก่การมองอดีตว่าไม่มีสิ่งใดที่น่ายกย่อง
ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเลวร้ายไปหมดในทุก ๆ ด้าน งานลักษณะดังกล่าวก็มีอย่างเช่นงานของ
นักประวัติศาสตร์ในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการที่มองภาพที่ปรากฏในช่วงของสมัยกลางว่าเป็น
ยุคมืด คือเป็นยุคที่มนุษย์ถูกอิทธิพลคำสั่งสอนของศาสนามาดบังสติปัญญาของมนุษย์ไปทั้งหมด
หรือทำนองเดียวกับนักเขียนในสำนักมาร์กซิสต์ และที่มาร์กซเองที่เคยกล่าวไว้ในหนังสือ
คำประกาศคอมมิวนิสต์ว่า “ประวัติของสังคมทั้งหมดเท่าที่เคยมีมาตราจบจนปัจจุบันนี้ (นอกจาก
ประวัติสังคมชุมชนบรรพกาล-เองเกลส์เพิ่มเติม) ล้วนแล้วแต่เป็นประวัติการต่อสู้ทางชนชั้น
ทั้งสิ้น อีสรชนกับทาส ผู้ดีกับไพร่ เจ้าของที่ดินกับทาสกสิกร เจ้าของโรงงานกับคนงาน พูด
สั้น ๆ ก็คือ (สังคมนี้เป็นสังคมของผู้เขียน) ผู้กดขี่และผู้ถูกกดขี่ได้อยู่ในฐานะที่เป็นปฏิปักษ์กัน
ตลอดมา”(44) หรือเช่นการมองอดีตโดยเฉพาะในสมัยกลางในเรื่องสถาบันศาสนาและสถาบัน
พระมหากษัตริย์อย่างเลียดสีของนักประวัติศาสตร์ยุคเรอเนซองส์เป็นต้น

3. การมองอดีตอย่างเป็นกลาง ได้แก่ ผลงานที่ศึกษาอดีตและแสดงภาพของอดีต
อย่างตรงไปตรงมาดังกับที่เกิดขึ้นจริง ๆ โดยที่ผู้ศึกษาต้องวางตัวเป็นกลางด้วยการตัดความ
รู้สึก นึกคิด ตลอดจนทุกสิ่งที่เราเรียกรวมว่าเป็น “คุณค่าในสังคม” ออกให้หมด วิธีการเช่นนี้
ผู้ริเริ่มคือ รังเก นักประวัติศาสตร์ชาวเยอรมันในศตวรรษที่ 19 ซึ่งมีแนวความคิดว่าประวัติศาสตร์
ได้แก่ “การไม่ใช่ความรู้สึกผิดชอบตามมาตรฐานของคนปัจจุบันหรือความมีอคติในการตัดสิน
อดีต หากแต่ต้องบรรยายภาพของอดีตเหมือนกับที่เกิดขึ้นจริง ๆ”(45) หรืออีกข้อความหนึ่งที่ว่า

---

(43) อังโน เฉลียว พันธุ์สีดา, *หลวงวิจิตรวาทการและงานด้านประวัติศาสตร์*. (กรุงเทพฯ, 2520)
หน้า 240-241.

(44) วี ไอ เชนิน, *ฐานะทางประวัติศาสตร์ของลัทธิมาร์กซ*. กลุ่มนางนวลจัดพิมพ์, (กรุงเทพฯ, 2523)
หน้า 31.

(45) Harry Elmer Barnes, *op.cit.*, p.246.

ประวัติศาสตร์ต้องไม่ “ยกย่องผู้ที่ทำดีแล้ว หรือทำให้ผู้ผิดกลายเป็นผู้ถูก”⁽⁴⁶⁾ จากนั้นแนวความคิดของรังเกทีให้มองอดีตอย่างที่เกิดขึ้นจริง ๆ ก็แพร่หลายไปทั่วยุโรปและสหรัฐอเมริกา สำหรับประเทศไทยก็เริ่มจากพระบิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์ไทย⁽⁴⁷⁾ ตลอดไปจนถึงนักประวัติศาสตร์รุ่นต่อ ๆ มา เช่น พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ และนักประวัติศาสตร์ในแวดวงมหาวิทยาลัยส่วนหนึ่ง เป็นต้น

การที่นักประวัติศาสตร์มองขบวนการของอดีตในลักษณะดังกล่าว เกิดมาจากอิทธิพลสิ่งแวดล้อมของยุคหรือสมัยนั้น ๆ⁽⁴⁸⁾ ซึ่งสามารถกำหนดความคิดของมนุษย์ผู้อยู่ในสภาพดังกล่าวได้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่า ความคิดของคนที่แสดงออกมาเป็นความคิดที่ถูกต้อง และทำให้ละเอียดระเบียบวิธีการที่ดีไป ทั้งนี้จะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม งานที่ถูกต้องควรจึงกลายเป็นงานที่ขาดคุณค่าไป อิทธิพลดังกล่าวในทางประวัติศาสตร์จึงอาจเปรียบเทียบได้กับว่าเป็น เครื่องพันนาการที่สำคัญที่ทำ ผู้มีความสามารถไม่อาจผลักดันตัวเองให้ขึ้นสู่จุดสูงสุดทางอาชีพได้ หรือที่เรียกว่า หลุมพรางทางประวัติศาสตร์นั้น พอจำแนกออกได้ 4 ประการคือ

1. กาลเวลา หมายถึงยุคหรือสมัยที่นักประวัติศาสตร์ผู้นั้นมีชีวิตอยู่ กาลเวลาที่สังคมนั้น ๆ มีคุณค่าในสังคมอย่างไร คุณค่าในสังคมย่อมหล่อหลอมให้สมาชิกของสังคมมีความคิดที่คล้อยตามไปด้วย นั่นหมายถึงรวมทั้งนักประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเช่นกัน ตัวอย่าง เป็นต้นว่า สังคมของเราในขณะนี้กำลังเรียกหาความเป็นประชาธิปไตย ผู้ใดที่กระทำการตรงกันข้ามย่อมถูกประณาม หรือมนุษย์ในอดีตกับในปัจจุบันก็ย่อมมีความคิดแตกต่างกันไปเช่นกัน ตัวอย่างเช่นการเขียนประวัติศาสตร์ในสมัยกลาง เป็นต้น

2. สถานที่ นอกเหนือจากกาลเวลาหนึ่ง ๆ จะมีอิทธิพลต่อนักประวัติศาสตร์ สถานที่หรือภูมิภาเนาของผู้บันทึกประวัติศาสตร์ก็มีอิทธิพลต่อการเขียนประวัติศาสตร์เช่นกัน ซึ่งเราอาจแยกออกเป็นว่า ในสังคมชั้นสูง กับสังคมชั้นต่ำ ในสังคมเมืองกับสังคมชนบทสภาพแวดล้อมย่อมต่างกัน นักประวัติศาสตร์ที่เป็นสมาชิกของชนชั้นสูงย่อมมองหรือยอมรับผลประโยชน์ของฝ่ายตนไว้ ทำนองเดียวกับผู้ที่เป็นสมาชิกของชนชั้นต่ำก็ย่อมจะรักษาผลประโยชน์ของ

(46) Herbert Butterfield, *Man on His Past: The Study of the History of Historical Scholarship*. (Cambridge, 1969) p. 93.

(47) กอบแก้ว สุวรรณทัต - เพ็ชร, “การศึกษาประวัติศาสตร์ของสกุลดำรงราชานุภาพ,” *ประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทย*. หน้า 32-35.

(48) คู สมเกียรติ วันทะนะ, *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยสมัยใหม่*, หน้า 144-156.

ชนชั้นตนไว้เช่นกัน ตัวอย่างก็มีเช่น การเขียนประวัติศาสตร์ของโรมัน โดยเฉพาะ ลิวี และ ตาซิตุส เป็นต้น

3. ประสบการณ์ หมายถึง ความชัดเจนที่เกิดจากการกระทำหรือได้พบเห็นมา มนุษย์เราเมื่อได้ปฏิบัติกิจอย่างใดอย่างหนึ่งมาเป็นประจำตลอดและเวลายั่งยืนนาน โดยไม่มีผู้ใดคัดค้าน หรือถูกคัดค้าน แต่ชนส่วนใหญ่ยังคงยึดถือปฏิบัติกันตลอดมา และไม่มี การแก้ไขจนกลายเป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ ถือว่าเป็นสิ่งดีงามและในที่สุดก็ยอมรับว่าเป็นวัฒนธรรมของสังคมนั้นไป หรือถือว่าเป็นวัฒนธรรมของการเขียนประวัติศาสตร์ไป ตัวอย่างได้แก่ การเขียนประวัติศาสตร์ของจีนนับตั้งแต่ขงจื้อเป็นต้นมาจนกระทั่งถึงการเข้ายึดอำนาจรัฐของเหมา เจ๋อตง อย่างไรก็ตาม ในสาธารณรัฐจีนหรือไต้หวันในปัจจุบันเองส่วนใหญ่ก็ยังยึดถือวิธีการเขียนประวัติศาสตร์แนวทางของขงจื้ออยู่

4. แนวความคิด ข้อนี้ได้แก่ความรู้ที่นักประวัติศาสตร์ได้รับการเล่าเรียนศึกษามา สถาบันการศึกษาแต่ละแห่ง หรือถ้าเราจะเรียกว่าสำนักการศึกษาก็คงจะไม่ผิดอะไร ยิ่งในปัจจุบันโลกเรามีการแบ่งแยกความคิด แยกออกเป็น 3 ค่าย อันได้แก่ โลกเสรี โลกคอมมิวนิสต์ และโลกที่ 3 เรายังมองเห็นความแตกต่างในการเขียนประวัติศาสตร์มากขึ้นในโลกค่ายทั้ง 3 ก็มีความคิดที่แยกแยะกันออกไป ในขณะที่โลกที่ 1 หรือโลกเสรีก็สนับสนุนชนชั้นนายทุน โลกคอมมิวนิสต์ก็หันไปสนับสนุนชนชั้นกรรมาชีพในโลกที่ 3 ก็กำลังเรียกร้องให้ชาติที่เคยเป็นเหยื่อของลัทธิจักรวรรดินิยมร่วมตัวกันต่อสู้ลัทธิจักรวรรดินิยมสมัยใหม่ แนวทางหลักของการที่จะรักษาผลประโยชน์ของแต่ละฝ่ายซึ่งแสดงออกมาในรูปของความคิด ย่อมมีอิทธิพลเหนือนักประวัติศาสตร์ในชาติของตน และในที่สุดก็จะสะท้อนออกมาในการเขียนประวัติศาสตร์นั่นเอง เช่น จิตร ภูมิศักดิ์ ที่สะท้อนแนวความคิดของสำนักมาร์กซ เมื่อเขียนหนังสือ “โฉมหน้าศักดินาไทย”⁽⁴⁹⁾ หรือจากการที่พระบิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์ไทย ทรงเปลี่ยนแปลงวิธีการเขียน “จากแบบบอกเล่าธรรมดาเป็นการวิเคราะห์”⁽⁵⁰⁾ หรือในกรณีที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานนาม “ประวัติศาสตร์” แทนที่จะเรียกว่า พงศาวดาร เพราะทรงเห็นว่าลักษณะของวิชาประวัติศาสตร์แตกต่างกว่าพงศาวดาร เป็นต้น

(49) ดู อานันท์ กาญจนพันธุ์, “วิธีการเขียนประวัติศาสตร์ของ จิตร ภูมิศักดิ์,” *รวมบทความประวัติศาสตร์*, 3 (พฤศจิกายน 2524), 54-86.

(50) ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “วิชาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย” *ประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทย*, หน้า 4.

ความสำคัญของวิชาประวัติศาสตร์

เราทราบไปแล้วว่า ประวัติศาสตร์เกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อมนุษย์เริ่มมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ในระยะแรก ๆ นั้น ประวัติศาสตร์ยังไม่มีมีความสำคัญใดที่เด่นชัดขึ้นมา หากแต่เป็นเพียงการบันทึกเพื่อความทรงจำเล็ก ๆ น้อย ๆ ในสิ่งที่ตนมองเห็นกันในระหว่างบรรดาผู้บันทึก เช่นภาพบนฝาผนังที่เป็นรูปสัตว์ชนิดต่าง ๆ ตลอดจนภาพที่พบเห็นได้จากสภาพแวดล้อมมาถึงในสมัยกรีกในสมัยโรมัน ถึงแม้การเขียนประวัติศาสตร์จะพัฒนาขึ้นมาอย่างเป็นระบบ แต่ถ้ามองถึงจุดมุ่งหมายของวิชาประวัติศาสตร์แล้ว ก็ยังไม่มีลักษณะที่จะแสดงให้เห็นว่าประวัติศาสตร์มีความสำคัญเพื่อการพัฒนาชีวิตมนุษย์แต่อย่างใด ทั้งนี้ดูได้จากผลงาน *Historia* ของ เฮโรโดตัส ที่กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของประวัติศาสตร์ที่เขาเขียนขึ้นมาว่า

“เพื่อผลในที่สุดว่า การล่วงไปแห่งเวลาจะไม่ทำให้ปฏิบัติการของมนุษย์ลืมนั่นไปหรือกิจการสำคัญ ๆ และนำพิศวงซึ่งพวกเฮลเลนเนสบ้าง พวกบาร์บารีเยนบ้าง ประกอบขึ้นนั้นจะไม่เสื่อมกิตติศัพท์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็เพื่อให้ระลึกได้ถึงเหตุที่ชนชาติเหล่านี้ต้องรบพุ่งกัน”⁽⁵¹⁾

มาในสมัยกลาง นักประวัติศาสตร์เริ่มมองเห็นความสำคัญของวิชาประวัติศาสตร์ และถูกนำมาใช้เพื่อสร้างสรรค์สังคมที่ดีกว่า โดยให้ประวัติศาสตร์เป็น “แสงสว่างนำทางมนุษย์ไปสู่พระประสงค์ของพระเจ้า”⁽⁵²⁾ ต่อจากสมัยกลางเป็นต้นมา ประวัติศาสตร์เพิ่มความสำคัญขึ้น นั่นหมายความว่าถึงมนุษย์เริ่มเห็นความสำคัญของวิชาประวัติศาสตร์ และรู้จักนำวิชาประวัติศาสตร์มาใช้ในทางใดทางหนึ่งเพื่อตอบสนองความต้องการของตน ด้วยเหตุนี้เอง ประวัติศาสตร์จึงกลายมาเป็นเครื่องมือ “ที่นำอดีตที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วมาเป็นฐานเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าในปัจจุบันและต่อไปในอนาคต”⁽⁵³⁾

จากการที่ได้เห็นถึงความสำคัญของวิชาประวัติศาสตร์ดังกล่าว จึงได้มีนักประวัติศาสตร์ที่สำคัญหลาย ๆ คน ได้กล่าวไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ดังตัวอย่างที่ปรากฏต่อไปนี้

1. โรเบิร์ต วี แดเนียลส์ กล่าวไว้ในหนังสือ “Studying History: How and Why” ว่า “เมื่อประวัติศาสตร์ก็คือภาพรวมของอดีตอันมีค่าของมนุษย์ เมื่อขาดประวัติศาสตร์ไป เราก็ไม่อาจวัดคุณค่าของมนุษย์ได้ เพราะประวัติศาสตร์จะให้คำตอบที่ว่าเราเป็นใคร มาจากที่ได้ได้ดีกว่างานชิ้นอื่น ๆ”⁽⁵⁴⁾

(51) ซี ซี แมคคอลลีย์, *อ้างแล้ว*, หน้า 1.

(52) R.G. Collingwood, *op.cit.*, p.48.

(53) Arthur Marwick, *op.cit.*, p.3.

(54) Robert V. Daniels, *op.cit.*, p.3.

2. จูลส์ อาร์ เบนจามิน กล่าวไว้ในหนังสือ “A Student’s Guide to History” ว่า “ประวัติศาสตร์จะช่วยไขข้อสงสัยที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของท่าน เพราะประวัติศาสตร์ก็คืองานที่รวมบทเรียนทุกบทของอดีตไว้”(55)

3. ชิเซโร กล่าวว่า “ผู้ที่ไม่รู้จักอดีต คือผู้ที่ไม่รู้จักโต”(56)

4. อาร์เธอร์ มาร์วิก(57) กล่าวไว้ในหนังสือ “The Nature of History” ว่า “ประโยชน์ของประวัติศาสตร์แยกได้เป็น 2 ประเด็น

1. ทำหน้าที่ตอบคำถามเรื่องราวของตนเองอีกทั้งเป็นตัวเชื่อมระหว่างอดีตกับปัจจุบัน สังคมกับสังคม และวัฒนธรรมกับวัฒนธรรม
2. ตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นเรื่องราวของมนุษย์ในอดีต

5. เสท็อน ศุภโสภณ กล่าวไว้ในบทความชื่อ “เมืองไทยไม่มีประวัติศาสตร์?” ว่า “มนุษย์เราที่เกิดมาไม่รู้จักพงศ์เผ่าเหล่ากอโคตรเหง้าของตนเอง ไม่รู้จักศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของตนเองก็นับว่าเสียชาติเกิด ไม่มีภูมิรัฐสติปัญญาสมกับที่ได้ชื่อว่า “มนุษย์” ไม่มีความรู้สึกอาลัยไยดีใด ๆ ต่อความเป็นไปของชาติบ้านเมืองได้แต่อยู่เปลืองข้าวสุกสนุกไปวันหนึ่ง ๆ ขาดความซาบซึ้งต่อสถาบันเพื่อความดำรงคงอยู่ของสังคม จมอยู่ในปลักดักดาน เอาตัวรอดไปได้วัน ๆ ก็พอใจแล้ว ไม่มีการคิดถึง “พรุ่งนี้”

สถานภาพของมนุษย์ดังกล่าวนี้ ไม่มีความผิดแยกแตกต่างไปจากเตี้ยรัจฉานเท่าใดนัก อย่างไรก็ดีมีความคิดอ่านเพียงแค่มนุษย์สมัยหิน

วิชาความรู้ที่จะช่วยแก้ไขข้อบกพร่องดังกล่าวของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี ก็คือวิชาประวัติศาสตร์ เพราะประวัติศาสตร์เป็นพื้นฐานของสังคมศาสตร์ทุกสาขาคอรอบคลุมไปทั่วทุกแขนงวิชา ไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมานุษยศาสตร์ ถ้าชาติใด สังคมใดไม่มีประวัติศาสตร์ของตนที่ถูกต้องแน่นอน ชาตินั้นก็จะมีวิชาสังคมศาสตร์สมบูรณ์ยังไม่ได้

---

(55) Jules R. Benjamin, *op.cit.*, pp.2-3.

(56) อ้างใน Arthur Marwick, *op.cit.*, p.9.

(57) *Ibid.*, p.10.

ประวัติศาสตร์ได้ให้บทเรียนอันวิเศษแก่มนุษย์ในการดำเนินชีวิต ในปัจจุบัน ทั้งในส่วนตนเองและสังคม จนมหาอำนาจบางชาติเคยถือเป็นคติกันมาว่า การที่ บ้านเมืองของเขารอดพ้นความล่มจมมาได้เสมอทุกสมัยนั้นก็เพราะเขามีนักประวัติ- ศาสตร์อยู่ในวงการบริหาร-รัฐสภาตลอดมา

...นอกจากนี้ คนที่ขาดภูมิรู้ทางประวัติศาสตร์ยังเป็นคนที่ล้มชาติ-ขายชาติ ได้ง่าย ง่ายต่อการปลุกกระดมให้มงายต่อคำใบ้ปดมตเท็จได้สารพัด”(58)

6. พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ⁽⁵⁹⁾ กล่าวไว้ในหนังสือ “ปาฐกถาประวัติศาสตร์” ว่า
“1. ทำให้รู้เรื่องราวของคนโบราณ ว่าเจริญขึ้นอย่างไร เสื่อมลงอย่างไร อะไรเป็น เหตุแห่งความเจริญ ความเสื่อม ความรู้วันนี้เราอาจนำมาใช้เป็นประโยชน์ได้มาก เพราะความเป็นไปในโลกย่อมหมุนเวียนซ้ำทางเดิม ดังที่มีภาษิตในภาษาอังกฤษ ว่า “History repeats itself”
2. รู้จักเล่ห์เหลี่ยมและความคิดของมนุษย์ อันเป็นการเพิ่มพูนความฉลาดขึ้นใน ตัวผู้เรียน
3. ทำให้มีความมานะพยายามโดยได้เห็นตัวอย่างอันดีงามในประวัติศาสตร์
4. ทำให้มีศีลธรรมอันดี เพราะประวัติศาสตร์ย่อมแสดงให้เห็นชัดอยู่ทุกกาลทุกสมัย ว่าคนทำดีย่อมได้ผลดี ทำชั่วย่อมได้ผลร้าย เนื่องจากเหตุนี้วิชาประวัติศาสตร์ จึงนับเป็นธรรมศาสตร์ (Moral Science) อันหนึ่ง
5. ทำให้มีความเห็นแก่ตัวน้อยลง และยังเกิดความคิดกว้างขวางโอบอ้อมอารี เพราะ ประวัติศาสตร์เต็มไปด้วยเรื่องของผู้เสียสละละประโยชน์ตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น อன்றังการเห็นโลกมาก รู้จักโลกมาก ย่อมทำให้มนุษย์มีใจกว้างขวางไม่คับแคบ”

7. นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม พัจญะ⁽⁶⁰⁾ กล่าวไว้ในหนังสือ “หลักฐานประวัติศาสตร์ ในประเทศไทย” ว่า

- “1. เพื่อให้มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ ดำเนินการเพื่อประโยชน์ของตนเองและสังคมได้ วิชาประวัติศาสตร์จึงมีคุณค่าที่สอนให้รู้วิธีการที่จะเข้าใจสิ่งแวดล้อมทางสังคม อย่างมีประสิทธิภาพ

(58) เสถียร ศุกุลโสภณ, “เมืองไทยไม่มีประวัติศาสตร์”, *สยามรัฐ*. 3 พฤศจิกายน 2523, หน้า 3.

(59) วิจิตรวาทการ, พลตรี หลวง, *ปาฐกถาประวัติศาสตร์*. หน้า 7-9.

(60) นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม พัจญะ, *หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย*. หน้า 24-26.

2. ...รู้ว่ามนุษย์สามารถทำอะไรได้และไม่สามารถทำอะไรได้ รู้ว่าภายใต้เงื่อนไขอะไรที่ทำให้มนุษย์ทำอะไรได้ และภายใต้เงื่อนไขอะไรที่มนุษย์ไม่สามารถทำอะไรได้...
3. ...สอนให้รู้ถึงอดีต ... และทำให้คนที่มีความรู้ทางประวัติศาสตร์ เข้าใจความคิดของคนอื่น ๆ ในสังคมนั้น ๆ ได้กระจ่างแจ้งขึ้น
4. ... วิชาประวัติศาสตร์เน้นความสำคัญของการขจัดอคติ ไม่มีความเป็นพวกพ้องในการศึกษา จึงวางกลวิธีศึกษาให้ยึดถือในเหตุผลเป็นใหญ่ ให้รู้จักตรวจสอบและวัดน้ำหนักความน่าเชื่อถือของหลักฐาน การคิดอย่างเที่ยงธรรมและเป็นกลางอย่างแท้จริงนี้ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการศึกษาวิชาการทุกแขนง..."

กล่าวโดยสรุป พอที่จะแยกความสำคัญของวิชาประวัติศาสตร์ออกได้เป็น 4 ประการใหญ่ ๆ ด้วยกันดังนี้⁽⁶¹⁾

1. ประวัติศาสตร์ทำให้เรารู้จักตนเอง การรู้จักตนเองหมายความว่าความรวมถึงตนเองในฐานะที่ตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และตนเองในฐานะที่เป็นสังคมส่วนใหญ่ของสังคมโลก การไม่รู้จักตนเองจะทำให้เรากลายเป็นคนหลักลอย เป็นคนแปลกหน้าในสังคมของตนเอง ไม่สามารถแยกออกได้ว่าอะไรที่ทำได้และอะไรที่ทำได้ ไม่อาจได้ชิมรสแห่งความหอมหวานรวมทั้งสร้างความภาคภูมิใจในความเจริญของทุก ๆ ด้านในสังคมที่บรรพบุรุษได้สร้างขึ้น มา สังคมใดที่มีความเก่าแก่ย่อมต้องมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน อันมีค่าควรแก่การจดจำ ไม่ว่าจะในเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ ประวัติศาสตร์จะเป็นผู้สร้างความภาคภูมิใจเช่นนั้นให้เกิดขึ้น อีกทั้งยังทำให้ตนเองสามารถปรับตัวเข้ากับคนกลุ่มใหญ่ได้อย่างสันติสุข โดยไม่รู้สึกละอายใจ

2. ประวัติศาสตร์สอนให้เราเป็นคนฉลาด เราเคยได้ยินคำว่า "ประวัติศาสตร์ซ้ำรอย" นั่นก็หมายความว่า มนุษย์เราย่อมกระทำการผิด ๆ ซ้ำ ๆ ซาก ๆ อยู่ตลอดเวลาจากพฤติกรรมดังกล่าวก็ย่อมจะมองเห็นว่า มนุษย์เราสามารถใช้เวลาประวัติศาสตร์ทำนายอนาคตได้ดังกับวิชาโหราศาสตร์ ความคิดดังกล่าวในปัจจุบันถือว่าเป็นความคิดที่ผิดเนื่องจากมนุษย์เราเป็นสัตว์ที่มีมันสมอง มีความคิดอ่าน รู้จักผิดรู้จักถูก ดังนั้นมนุษย์ย่อมจะไม่กระทำผิดในสิ่งที่เคยผิดพลาดไปแล้ว มนุษย์จะคิดหาหนทางใหม่ที่ดีกว่าเสมอ ด้วยเหตุนี้ประวัติศาสตร์จึงไม่อาจซ้ำรอยได้ เมื่อประวัติศาสตร์ไม่ซ้ำรอย มนุษย์ก็ไม่อาจทำนายอนาคตได้

(61) ดูเพิ่มเติมใน Michael Howard, "The Lessons of History", *The History Teacher*, 15:4 (August 1982)

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่า ประวัติศาสตร์จะไม่ซ้ำรอย แต่ประวัติศาสตร์สามารถใช้เป็น
ประโยชน์ในการคาดการณ์ หรือคาดคะเนเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ ซึ่งก็ไม่ได้
หมายความว่าผลจะต้องเป็นไปตามที่คาดคะเนเสมอไป แต่อาจเป็นแนวทางได้ ทั้งนี้โดยวิธีการ
ศึกษาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่เกิดก่อนและให้อดีตช่วยส่องทางให้อนาคตนั่นเอง เป็นต้นว่า
ถ้าเราเห็นรถถึงออกมาวิ่งกลางถนนในยามดึก เข้าล้อมสถานที่สำคัญ ๆ ไว้ ย่อมเป็นเครื่องหมาย
ให้เห็นแล้วว่าต้องมีเหตุการณ์ที่ไม่พึงปรารถนาเกิดขึ้น หรือถ้ารัฐบาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่
หมักหมมอยู่เป็นเวลานานได้สำเร็จดังเช่นที่ปรากฏในรัฐบาลก่อน ๆ ความเชื่อถือของประชาชน
ก็อาจจะหมดไป เป็นต้น หรือนัยหนึ่งก็คือทำให้เรารู้จักคิดตัดสินพฤติกรรมหนึ่ง ๆ ได้นั่นเอง

3. ประวัติศาสตร์สอนให้เป็นคนขยัน มนุษย์เราสร้างประวัติศาสตร์ทุก ๆ นาที นัก
ประวัติศาสตร์จึงจำเป็นต้องติดตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วทุกมุมโลกอยู่ตลอดเวลา เพื่อที่จะได้ไม่
เป็นผู้ล่าหลัง การหยุดไปแม้เพียงวินาทีเดียว ก็อาจทำให้บุคคลผู้นั้นกลายเป็นคนแปลกหน้าใน
สังคมได้ ประวัติศาสตร์จึงช่วยทำให้นักประวัติศาสตร์ต้องกลายเป็นคนขยัน คอยติดตาม
เหตุการณ์อยู่ตลอดเวลา โดยไม่รู้สีกตัว นอกจากนี้ ตัวอย่างของประวัติศาสตร์ที่แสดงถึง
ความสำเร็จในชีวิตของบุคคลต่าง ๆ เป็นเสมือนเครื่องกระตุ้นและเป็นแบบอย่างที่คนรุ่นหลัง
จะได้ปฏิบัติตาม

4. ประวัติศาสตร์เป็นรากฐานให้ศาสตร์ในสาขาอื่น ๆ ศาสตร์ในสาขาวิชาอื่น ๆ
เช่น รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ภาษา ฯลฯ จะพัฒนาไปข้างหน้าได้ ก็ต้องอาศัยวิชาประวัติศาสตร์
เพราะประวัติศาสตร์จะบอกถึงข้อผิดพลาดในสิ่งที่ได้กระทำไปแล้ว เช่น เราจะมีประชาธิปไตย
ได้ เราก็ต้องทราบก่อนว่า เผด็จการมีข้อเสียอย่างไร เป็นต้น

ปรัชญาประวัติศาสตร์

คำว่า “ปรัชญาประวัติศาสตร์” เป็นคำใหม่ที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 18 โดย วอลแตร์
นักปรัชญาประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศสเป็นผู้นำมาใช้เป็นคนแรก ซึ่ง อาร์ จี คอลลิงวูด กล่าวว่า
“เป็นคำใหม่ก็จริง แต่ในความหมายแล้วก็ไม่แตกต่างไปกว่างานประวัติศาสตร์เชิงวิจารณ์
หรือเชิงวิทยาศาสตร์ที่มีมาแต่ก่อนแต่อย่างไร นั่นก็คือ สนับสนุนให้นักประวัติศาสตร์หันมา
ใช้ความคิดของตนให้มาก แทนที่จะไปลอกเลียนแนวความคิดของนักประวัติศาสตร์ในอดีต”⁽⁶²⁾
มาในราวปลายศตวรรษที่ 18 เฮเกิลและนักประวัติศาสตร์อีกจำนวนหนึ่งได้กล่าวถึงคำนี้อีก
โดยมีความหมายถึง “ความเป็นสากลหรือที่เรียกว่า “ประวัติศาสตร์โลก” และอีกครั้งใน

(62) R.G. Collingwood, *op.cit.*, p.1.

ศตวรรษที่ 19 โดยนักประวัติศาสตร์กลุ่มโพสิทิวิสต์⁽⁶³⁾ที่ใช้ปรัชญาประวัติศาสตร์ในความหมายถึงการค้นหากฎเกณฑ์ที่ว่าด้วยการพัฒนาทางปัญญาของมนุษย์โดยอาศัยประวัติศาสตร์เป็นแกนนำ ความคิดดังกล่าวปรากฏออกมาอย่างเด่นชัดในผลงานของกองค์ 2 เล่มด้วยกัน ได้แก่ *Course of Positivist Philosophy* (ค.ศ. 1830-1842) และ *System of Positivist Politics* (ค.ศ. 1851-1854)

ถึงแม้คำว่า “ปรัชญาประวัติศาสตร์” จะถูกใช้กันในความหมายที่แตกต่างกัน หรือแม้แต่ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เอง ก็ยังกล่าวว่าปรัชญาประวัติศาสตร์ “หมายถึงการศึกษาในแง่ของความคิดว่า ประวัติศาสตร์นั้นเขียนขึ้นมาอย่างไร สะท้อนให้เห็นอะไร แต่ละยุคแต่ละสมัย แนวความคิดทางด้านประวัติศาสตร์เป็นอย่างไร พุดง่าย ๆ ก็คือเขียนขึ้นมาทำไม เพื่ออะไร และมีจุดประสงค์อันปลายอย่างไร”⁽⁶⁴⁾ แต่ก็พอที่จะสรุปได้ว่า ถ้าจะทำให้รถยนต์เคลื่อนที่ได้ เราก็จำเป็นจะต้องใส่เชื้อเพลิงให้ ในทางประวัติศาสตร์ ถ้าจะทำให้ข้อมูลเคลื่อนที่เป็นขบวนการที่เป็นเอกภาพทางประวัติศาสตร์ได้ ก็จำเป็นจะต้องใส่เชื้อเพลิงเข้าไปเช่นกัน และเชื้อเพลิงทางประวัติศาสตร์นี้เองที่เราเรียกว่า ปรัชญาประวัติศาสตร์ เพราะฉะนั้นปรัชญาประวัติศาสตร์ ก็คงจะตรงกับคำกล่าวของ ปิยานุ บุญนาค ที่ว่า คือ “พลังที่ผลักดันให้มนุษย์ทำสิ่งที่ตนกำลังกระทำอยู่ หรือเป็นพลังผลักดันที่อยู่เบื้องหลังแห่งพฤติกรรมของมนุษย์”⁽⁶⁵⁾ ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 ทฤษฎีด้วยกันคือ

---

(63) ผู้นำคนสำคัญของสำนักปรัชญากลุ่มนี้ได้แก่ ออกุสต์ กองค์ (ค.ศ. 1798-1857) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส แนวความคิดหลักได้แก่ ปฏิเสธการค้นหาคำจริงแท้จริงด้วยวิธีการทางอภิปรัชญา และหันมาให้ความสำคัญกับประสบการณ์และวิธีการทางวิทยาศาสตร์แทนรายละเอียดดู *Ibid.*, pp.126-133.

(64) ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ปรัชญาประวัติศาสตร์ไทย, ปรัชญาประวัติศาสตร์*, หน้า 306. คนอื่นดู Richard Dyché, “Historical Explanation and the Aims of History,” *รวมบทความประวัติศาสตร์*, 6 : 17-18. กนก วงษ์ตระหง่าน, *แรงผลักดันประวัติศาสตร์ รวมบทความประวัติศาสตร์*, 6 : 1-14. Jules R. Benjamin, *op.cit.*, pp. 11-12. อาร์ จี คอลลิ่งวูด, อ้างใน *ประวัติศาสตร์คืออะไร*, หน้า 15. และสืบแสง พรหมบุญ, *ปรัชญาประวัติศาสตร์ ปรัชญาประวัติศาสตร์* หน้า 135-147.

(65) ปิยานุ บุญนาค, อ้างแล้ว, หน้า 65. และรายละเอียดดู ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, “คอลลสตอยกับกลไกของประวัติศาสตร์รัสเซีย,” *ปรัชญาประวัติศาสตร์ในสงครามและสันติภาพ*, (กรุงเทพฯ, 2523) หน้า (29)-(39), และ ลีโอ คอลลสตอย, *อ้างแล้ว*, หน้า 1-119.

1. ทฤษฎีศาสนา นักประวัติศาสตร์ในกลุ่มศาสนาซึ่งเป็นกลุ่มที่เก่าแก่ที่สุดและมา มีบทบาทมากอีกครั้งในสมัยกลาง ตามความเชื่อของกลุ่มเห็นว่า ประวัติศาสตร์ก็คือเรื่องราวของมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติตามเจตน์จำนงของพระผู้เป็นเจ้า เมื่อประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของศาสนา หลักคำสอนซึ่งแสดงออกในรูปของความเชื่อถือจึงมีความสำคัญและนำเข้ามาใช้เป็นปรัชญาในการเขียน เช่น การเขียนประวัติศาสตร์ของสมัยกลาง หรือเมื่อไม่สามารถหาเหตุมาอธิบายเหตุการณ์ในช่วงใดช่วงหนึ่งก็จะถือว่านั่นคือเจตน์จำนงของพระผู้เป็นเจ้า เป็นต้น

2. ทฤษฎีผู้นำ หรือมหาบุรุษ นักประวัติศาสตร์ที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่ผู้ที่มีความเชื่อว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะในทางด้านความเจริญหรือความเสื่อมล้วนแล้วแต่เป็นผลมาจากการกระทำโดยตรงของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่มีความสำคัญ เช่น กรุงโรมเสื่อมเพราะจักรพรรดิเนโรเป็นผู้ที่มีจิตวิปลาส หรือกรุงศรีอยุธยารอดพ้นจากเงื้อมมือของพม่าได้เพราะพระปรีชาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นต้น

3. ทฤษฎีภูมิศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ในกลุ่มนี้ถือว่าสภาพภูมิศาสตร์ เช่น ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ ความสูงความต่ำของพื้นที่ มีบทบาทต่อการพัฒนาการของมนุษย์ เช่น ประเทศที่มีอากาศร้อน ประชากรจะมีความเกียจคร้านและจะเป็นประเทศที่ด้อยพัฒนา ตรงกันข้ามในประเทศที่มีอากาศอบอุ่นค่อนข้างหนาว ประชากรจะเป็นผู้ที่มีความขยันขันแข็ง และเป็นประเทศที่เจริญหรือกรณีย่างประเทศไทยขัดแย้งกับลาว นักประวัติศาสตร์แนวภูมิศาสตร์จะอ้างว่าเป็นเพราะประเทศทั้ง 2 มีอาณาเขตติดต่อกัน เป็นต้น

4. ทฤษฎีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ได้แก่นักประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ ว่าเป็นพลังที่ทำให้ประเทศนั้น ๆ เจริญก้าวหน้า เช่นเป็นต้นว่า ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศโซเวียตรุสเซีย เป็นประเทศมหาอำนาจ เพราะสามารถผลิตระเบิดปรมาณู และมีไว้ในครอบครองเป็นจำนวนมาก หรือในกรณีที่อังกฤษเป็นประเทศผู้นำในศตวรรษที่ 18 เป็นเพราะว่าอังกฤษเป็นศูนย์กลางความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมที่เราเรียกว่ายุคแห่งการปฏิวัติอุตสาหกรรม นั่นเอง

5. ทฤษฎีเศรษฐกิจ เป็นทฤษฎีที่แพร่หลายในศตวรรษที่ 19 และ 20 โดยมาร์กซเป็นผู้นำมาใช้อย่างจริงจังในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม ตามทฤษฎีนี้ การเปลี่ยนแปลงเกิดมาจากความขัดแย้งทางด้านเศรษฐกิจ อันได้แก่ ความได้เปรียบและเสียเปรียบทางด้านเศรษฐกิจระหว่างผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต กับผู้ที่ไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และจากความไม่ยุติธรรมจะมีการต่อสู้และในที่สุดก็จะนำไปสู่สังคมที่ดีกว่า

6. ทฤษฎีสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เป็นทฤษฎีที่ใหม่ที่สุด นักประวัติศาสตร์ในกลุ่มนี้เน้นการนำเอาความรู้ทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามาช่วยอธิบายประสบการณ์ของมนุษย์ ด้วยเหตุผล ประวัติศาสตร์ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยวิชาใดวิชาหนึ่งโดยเฉพาะ และประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของมนุษย์ในทุก ๆ ด้านจึงจำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ และมีความเป็น “สากล” มากกว่า

อย่างไรก็ดี จูลส์ อาร์ เบนจามิน⁽⁶⁶⁾ กล่าวถึงปรัชญาประวัติศาสตร์ ไว้ว่า มีอยู่ 3 ทฤษฎี คือ

1. ทฤษฎีวิวัฒจักร ตามความคิดของนักประวัติศาสตร์กลุ่มนี้ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในสมัยโบราณจนกระทั่งถึงสมัยโรมัน เชื่อว่า ประวัติศาสตร์จะซ้ารอยตลอดเวลา กล่าวง่าย ๆ ก็คือว่าพลังที่จะก่อให้เกิดประวัติศาสตร์นั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลง และมนุษย์ก็ต้องย่ำอยู่กับที่ตลอดเวลา

2. ทฤษฎีความต้องการของพระเจ้า ตามความคิดของนักประวัติศาสตร์กลุ่มนี้ เชื่อว่า ประวัติศาสตร์ถูกควบคุมโดยพระเจ้า ความเจริญและความเสื่อมเกิดมาจากการต่อสู้ระหว่างความดีกับความเลวร้าย แต่ในที่สุดฝ่ายความดีจะเป็นฝ่ายชนะ ความเชื่อเช่นนี้อยู่ในสมัยกลาง

3. ทฤษฎีว่าด้วยการก้าวหน้า ตามความคิดของนักประวัติศาสตร์กลุ่มนี้ ประวัติศาสตร์ของมนุษย์จะพัฒนาก้าวหน้าไปในทางที่ดีกว่าเสมอ ความก้าวหน้าเป็นผลมาจากความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ซึ่งเป็นผลมาจากความพยายามและการต่อสู้เพื่อเอาชนะธรรมชาติของมนุษย์มากกว่าเป็นไปตามบัญชาของพระเจ้า ความคิดดังกล่าวเริ่มปรากฏตั้งแต่ราวศตวรรษที่ 18 และมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน

นักประวัติศาสตร์

เมื่อกล่าวถึงคำว่า ประวัติศาสตร์ จะเห็นได้ว่ามีความหมายจำนวนมากหรือเท่ากับจำนวนของนักประวัติศาสตร์ เมื่อมาพิจารณาถึงคำจำกัดความของคำว่า นักประวัติศาสตร์ ก็คงจะได้รับความหมายมากเช่นเดียวกัน เป็นต้นว่า โรเบิร์ต โจนส์ ซาเฟอร์ กล่าวไว้ว่า “นักประวัติศาสตร์ก็คือผู้ที่เก็บรวบรวมข้อมูล ... และร่วมมือกับนักวิชาการสายอื่น เช่น นักวิทยาศาสตร์สังคม นักปรัชญา และอื่น ๆ อธิบายปรากฏการณ์ของมนุษย์ในสังคม เพื่อเป็นแนวทางต่อไปในอนาคต”⁽⁶⁷⁾ หรือพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ กล่าวไว้ว่า นักประวัติศาสตร์ก็คือผู้ที่ทำ

(66) Jules R. Benjamin, *op.cit.*, pp. 11-12.

(67) Robert Jones Shafer, *op.cit.*, pp. 9-10.

“การบันทึกและรายงานอย่างตรงไปตรงมา”⁽⁶⁸⁾ ซึ่งในที่นี้คงไม่อาจกล่าวได้หมด จึงขอสรุปอย่างกว้าง ๆ ว่า นักประวัติศาสตร์ก็คือผู้ที่ทำการถ่ายทอดอดีต แต่จะมีลักษณะอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับอิทธิพลที่มีต่อนักประวัติศาสตร์ผู้นั้น อันได้แก่ กาลเวลา สถานที่ ประสบการณ์ รวมทั้งแนวความคิด

ประวัติศาสตร์นิพนธ์

คำว่า “ประวัติศาสตร์นิพนธ์”⁽⁶⁹⁾ ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Historiography แปลตรงศัพท์ได้ความว่า ประวัติศาสตร์การเขียนประวัติศาสตร์ นั้นหมายความว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์ เป็นการศึกษาถึงวิธีการเขียนประวัติศาสตร์ของนักประวัติศาสตร์รุ่นก่อน ๆ การกล่าวแต่เพียงเท่านั้นคงไม่ได้ให้ความหมายที่น่าพอใจ จึงใคร่ขอยกคำกล่าวของนักประวัติศาสตร์ที่สำคัญมาไว้เพื่อเป็นแนวทางต่อไป

1. หลุยส์ กอตส์ชอล์ค กล่าวไว้ว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์ก็คือ “วิธีการเขียนประวัติศาสตร์จากข้อมูลที่ผ่านมาวิธีการทางประวัติศาสตร์ อันได้แก่การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล สรุปให้เห็นความสำคัญหรือลดความสำคัญของข้อมูล แล้วจึงเรียงลำดับเหตุการณ์ออกมา”⁽⁷⁰⁾

2. อาร์เธอร์ มาร์วิก กล่าวไว้ว่า “ประวัติศาสตร์นิพนธ์คือการศึกษางานเขียนประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะงานเขียนของนักประวัติศาสตร์ที่สำคัญ โดยศึกษาว่าทำไมจึงเขียนเช่นนั้น และตีความหมายออกมา”⁽⁷¹⁾

3. กอร์วอนสกี กล่าวไว้ว่า “ประวัติศาสตร์นิพนธ์คือการศึกษาวิธีการเขียนประวัติศาสตร์ของนักประวัติศาสตร์แต่ละคน และการตีความหมายทางประวัติศาสตร์”⁽⁷²⁾

---

(68) อังโน สุเทพ สุนทรเกษม, “ความสำนึกเกี่ยวกับอดีตของมนุษย์,” *ปรัชญาประวัติศาสตร์*, หน้า 89.

(69) เดิมทีมีผู้ใช้คำว่า “ประวัติวรรณ” หรือไม่กี่ “ประวัติวรรณมา” แต่ในปัจจุบันนิยมใช้ประวัติศาสตร์นิพนธ์แทน

(70) Louis Gottschalk, *op.cit.*, p. 48.

(71) Arthur Marwick, *op.cit.*, pp. 31-34.

(72) อังโน วนิตา ตรงยางกูร, *อ้างแล้ว*, หน้า 2.

4. ริชาร์ด จอนห์สันและคนอื่น ๆ กล่าวไว้ว่า “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ ก็คือการศึกษาแนวความคิดของนักประวัติศาสตร์ที่มีต่อประวัติศาสตร์มากกว่าศึกษาเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์”(73)

5. เฮร์เบิร์ต บัตเตอร์ฟิลด์ กล่าวไว้ว่า “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไม่ใช่แต่เพียงการศึกษางานของนักประวัติศาสตร์เก่า ๆ เท่านั้น แต่ต้องศึกษาถึงการพัฒนารายในของวิชาประวัติศาสตร์ นำการพัฒนาของประวัติศาสตร์มาสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ทั่วไป และวิชาการแขนงอื่นตลอดจนศึกษาสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบกระเทือนต่อวิชาประวัติศาสตร์”(74)

โดยสรุป ประวัติศาสตร์นิพนธ์ หมายถึง การศึกษาถึงการพัฒนารายของการเขียนประวัติศาสตร์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งการศึกษาถึงผลงานแต่ละชั้นของนักประวัติศาสตร์ที่สำคัญของแต่ละยุค โดยพิจารณาในด้าน แนวการเขียน การวิเคราะห์ ข้อมูล การใช้หลักฐาน สิ่งที่น่ายกย่องและน่าตำหนิ รวมทั้งปรัชญาที่นำมาใช้ในการเขียนด้วย.

---

(73) Richard Johnson and others, *Making Histories : Studies in Historical-Writing and Politics*, (London, 1982) pp. 8-10.

(74) Herbert Butterfield, *op. cit.*, p.2.